

I 70-åra okkuperte en håndfull anarkister Karlsøya. Hvordan gikk det egentlig?

JAN-ERIK ØSTLIE (tekst og foto)

I 1970-årene gikk det et spøkelse over Nord-Norge og resten av bygdenorge: Fraflytningsspøkelset. Det drev mange anarkister og andre alternativt tenkende til Karlsøya. Noen få av dem har klart å klore seg fast i 35 år, men i dag er skolen nedlagt og ungene forsvunnet til byen.

Markens grøde. Jan Bojer Vindheim er på gjengrodde stier. På Karlsøya der han sommeren 1973 sammen med familie og venner dannet ett av tre kollektiver. Som en anarkistisk variant av Hamsuns Isak Sellanrå forsøkte han å klore seg fast og dyrke jorda. Drøyt fem år seinere reiste han sørover igjen.

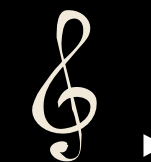
– Vi trodde vi skulle skape en ny og bedre verden. Så dum kan man altså være, sier Vindheim, med et skjevt smil, om drømmen som ikke lot seg realisere.

Ute i havets brenninger,
 ligger vår øy
 her har vi levet i alle år
 her har vi dødd.
 På Karlsøy i Troms
 På Karlsøy i Troms
 På Karlsøy i Troms
 Men nå skal vi flyttes bort.

Sånn starter visa til Lars-Erik Karlsen. Under årets Karlsøyfestival, den åttende på rad, er han invitert som det han egentlig er: billedkunstner.

En gang for lenge, lenge siden satt han i Oslo og så et tv-program om fraflyttingskommunen Karlsøy i Troms. Seint på kvelden 10. september 1970 skreiv han visa. Den ble raskt en slager i kampen mot norsk EF-medlemskap. Ei vise som ble sunget ved mangt et leirbål. En hyllest til ungdommen som prøvde å skape et alternativt liv i kollektiv på 70 grader nord. I 1970-årene flyttet urbane ungdommer til Karlsøya. De bosatte seg i kollektiver for å gjøre opprør mot storsamfunnets konforme livsstil. De ville realisere seg sjøl. De ville prøve ut sine ideer om kollektivt samliv og fri sex. På Karlsøy skulle ingen eie verken eiendeler eller hverandre. De drømte om et lite sted for seg sjøl hvor de kunne finne roen, avle opp geiter og dyrke jorda. Det var en vakker drøm. Men de visste den ble vanskelig å realisere.

Havna er dårlig og
 skøytenes reker på land
 vi fikk hverken molo
 eller heisekran
 til vår havn.

► **Radikale røtter.** Karlsøy kommune består av seks øyer. Karlsøya, som er omtrent åtte kvadratkilometer stor, er en av dem. Her er det et krevende klima for jordbruk. Gjennomsnittlig vekstsesong er 130 dager, 70 dager mindre enn sør i landet. Snøen kan ligge til juni og komme tilbake i september. I 1970 vedtok kommunestyret å gi tretti tusen kroner i støtte til dem som ville flytte fra øya. Året etter var innbyggertallet halvert. I 1945 bodde det 140 personer på Karlsøy, i 1971 om lag 45.

Karlsøya har radikale tradisjoner. Karlsøypresten Alfred Eriksen, som startet arbeideravisa Nordlys på Karlsøya,

var den første arbeiderpartirepresentanten som ble valgt inn på Stortinget i 1903. Dagens karlsøyværing er stolte av Alfred. Om partiet er det samme, er nok mer tvilsomt siden han ble ekskludert i 1912.

Fisk er det nok av i havet, her er ingen bolignød men profitten til kapitalistene blir større lenger sør Enn på Karlsøy i Troms Enn på Karlsøy i Troms Enn på Karlsøy i Troms Så nå skal vi flyttes bort.

Hippier og hylekor. Geir Bjørkli, leder av Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund er født og oppvokst på Ringvassøy, naboøya til Karlsøya. Han husker ennå at folk korsa seg da hippiene kom til øya.

– De kom med utstyret sitt, islenderne sine og det lange håret sitt – for noen typer! Dette var en trussel mot idyllen vår. Vi hadde ikke noe sånt i bygdenorge den gangen. Tanker om å vende tilbake til naturen og motstanden mot forbrukersamfunnet syns de bare var noe tull, forteller han. For Bjørkli var sjøl ikke medlem av hylekoret, de som ville ha kommunepolitikerne til å jage hippiene ut.

– Folk flirte mest av dem og ville se

hvor lenge de orka å bo der ute på Karlsøya. Men de mest sentrale ble ikke så lenge. Jeg var 18 år, nysgjerrig og syns kommunen bare var gammeldags, erindrer Bjørkli.

Dugnad. Det fins bare en måte å ta temperaturen på Karlsøysamfunnet i dag, 35 år etter utopistin vasjonen: Å reise dit sjøl. For eksempel til Karlsøyfestivalen andre uka i august. Den store dugnaden som er arrangert hvert år siden årtusenskiftet, en musikk- og kulturfestival med mening, som også vil være et alternativ til andre musikkfestivaler i landet, et anti-kommersielt alternativ. I fjor satte festivalen publikumsrekord med 2000 deltagere, mye takket være Ole Paus og Mikael Wiehe.

– Dette er det beste stedet jeg har spilt på siden Christiania i 1971, sa Wiehe den gangen og avslørte at han sjøl aldri har lengtet ut av byen.

Jordmødre. Det er en times kjøring på riksvei 863 fra Tromsø til Hansnes, ferjeleiet på Ringvassøy. Jo lenger nord for Kvaløytunnelen vi kommer, desto færre blir husene. Til høyre, skvulpene inntil riksveien, ligger det blågrønne havet. Og bakom, majestetisk som et Soria Moria slott, står Lyngsalpene som ikke helt har børstet av seg snøen på de høyeste tindene.

Ei ny tid kommer sjøl om fjellan står, tenker jeg og registrerer at vi er så langt unna hovedstaden at Sparbutikken på Hansnes ikke får Dagbla' og VG før klokka 14.10.

– Træng du hjelp? spør ei dame på karlsøykaia.

– Har en avtale med Svein-Egil Haugen.

– Dær e han Svein-Egil, sier hun og peker på en voksen mann med langt hår og enda lengre skjegg inne i en traktor.

I en bil som har sett bedre dager sitter Stein Olsen, musikkansvarlig for festivalen, frontfigur i bandet Karlsøy Preste-

gård – og eier av Karlsøy Prestegård, også kalt Karlsøy Gjestegård. På preste- og gjestegården skal jeg bo sammen med 40–50 musikere.

Stein kom til Karlsøya i 1977. Alle tre ungene hans er født her. Stein var jordmor. Noe sånt hadde de nemlig ikke tid til å vente på. De innflyttede karlsøyværingene er sjøllærte i så mangt. Også der er de motstrøms.

– Ja, ja. I dag er det urbefolkninga og ongan vårres som representerer motkulturen her på øya. Ja, ja, sier Olsen med skrå munn og myser over nordkanten av brillene som er i ferd med å gli av nesa.

– Ja, ja. Her e enkelt, men føl dæ som hjemme.

Radiatorp. – All film er bare et utsnitt av virkeligheten. Den er aldri objektiv. Heller ikke Dagsrevyen er objektiv. Propagandafilm er et bevisst politisk budskap med et ønske om å forandre verden, sier filmskaper Ståle Sandberg.

Politiske seminarer er en del av Karlsøyfestivalen.

Tilhørerne er unge. De fleste er frivillige. De jobber gratis for å sette i stand musikkfestivalen. Til gjengjeld kommer de gratis inn konsertdagene fredag og lørdag. Sjøl om de fleste er nordlendinger, er mange fra østlandsområdet. Dansker, svensker og tyskere har også kommet.

Inne på festivalområdet står en skolebuss, rute 33 – nedlesset av grafitti i regnbuens farger. En scene står foreløpig naken. Rundt omkring fins spredte indianertelt. 250 meter lenger ned, sånn halvveis i veien som slynger seg s-formet, ligger den hvite trekirka hvor festivalen hvert år avsluttes med konsert på søndagen. I mediehusets ene hjørne rappes det fra Radio Karlsøya direkte.

Berlins blitzere. «Was ist los in Deutschland» – Hva skjer i Tyskland? Seminaret samler 40 deltagere som med noen få unntak er under 25 år. Det handler om Køpi, et sjølstendig kultursenter i Berlin som ungdommen sjøl har okkupert. De

fleste beboerne er anarkister. Dette er tyskernes Blitz. Beboerne er truet med utkastelse.

Det er ikke lenger så fargerikt i klesveien. Indianerfjær og vide posebukser er byttet ut med svart lær og skinn. Tatoverings- og piercingfaktoren er høy, de fleste frisyrer er tillatt. Dress og slips er utenkelig. Valg av klær og annen ornamentikk er som den alltid har vært – også i radikale og alternative miljøer – på langt nær tilfeldig. Opposisjon og aggresjon mot det etablerte skal markeres for enhver pris. Ikke minst på t-skjorter hvor slagord som «Fighting for peace is like fucking for virginity» er mer enn gangbar latin. Og om det er noen høl i klærne – akkurat som det var blant hippiene i 1960- og 70-årene – er det bare en fordel. Diskusjonen går livlig likevel. På engelsk, of course. Han Stein har nok rett – her er tidas motkulturelle.

Ellinors vise. Torsdag ettermiddag rammer uværet øya. For festivalens søringer ligner det storm i kastene, og vi trekker raskt med oss ølflaskene innendørs idet havet blir hvitt og koker over. Inn i fjell-telt, lavvoer og tipier – inn i puben på havna som har et rikt utvalg av russiske servitører. Ølet er dyrt, men smaker bra. Karasjå. Spasiba.

– Det skal visst bli bra igjen snart, sier ei frosne jente sørfra.

Åpenbart er det været hun mener. To venninner har hun med seg rundt tekanna. De snakker om yoga.

– Jeg er sååå sinnsykt tiiv, sier en av dem og viser at hun ikke en gang med strake bein klarer å sette hendene i golvet.

De to andre himler med øynene. På tjukkelsen av l-ene å dømme skjønner jeg at de ikke kommer fra Oslo øst. Nissen videregående, Oslo 2, viser det seg.

– Jeg elsker å ligge og strekke i flere timer, jeg – hater å jogge, sier den frosne.

Jentene har seilt fra Tromsø i lite vind. Det tok 14 timer, men ingen miner er sure. Nå gleder de seg helt sinnsykt til konserten på fredag og lørdag.

SJEFEN: Festivalkoordinatør Svein-Egil Haugen sammen med barnebarnet.

► Inntil det må de trøste seg med salige Janis Joplin og «Me and Bobby McGee». Det må også en tromsøværing som glemmer å presentere seg. Han tørker klærne og væter strupen. Det er tredje gang han er på Karlsøyfestivalen og definerer seg politisk i SV-RV-land.

Men noen tilhenger av fri hasj er han ikke, forteller han uten at jeg har spurt.

Om han har tro på Karlsøyas framtid? Jo, han har da det, men mener festivalen er eksklusiv, for de radikale, for menighetene.

– De som kom hit i 70-årene hadde ingenting. De tok avstand fra privatkapitalismen. Nå sitter de sjøl med de enorme eiendommene sine og store materielle verdier, sier han. Mens jeg tenker mest på andre vers av Ellinors vise.

Æ drømme om å være fri
i lag med alle folkan som æ like
Æ drømme om ei anna tid
da ingen folk e' fattige og rike.

Presenning til pissoaren. Hver dag klokka 11 er det allmøte i den nedlagte skolebygningen på festivalområdet. Om lag 25 møter opp fredag. Oppgaver skal utføres og fordeles. Maktstrukturen er ment å være så flat som ei pannekake. Noen må hente matvarer på ferja. Så er det skilting, grillsted, fjerning av brennesle, do til ongan, oppsetting av lavvo og presenning til pissoaren. Festivalforberedelsene er en dugnad. Mye skal bygges, det skal sages og snekres.

«Kor e hammaren Edvard, du treng han vel no. No, når døra ska spikrast igjen.»

– Kor mange tror dokker det kommer?

– Æ trur det kommer mange i morra.

– Da må vi male flere billetta. Må vi gjørra det i natt?

På Karlsøyfestivalen får deltakerne ikke vanlig billetter, men helt unike, malte trestykker – små amatørkunstverk.

Gøy på landet. Til tross for alt snakk om flat struktur, Svein-Egil Haugen (56), festivalkoordinator, er sjefen. Svein-Egil er ingen hvem som helst. Han kom til Karlsøya sammen med kona Grete høsten 1972 og har vært her siden. Bodøværinger Svein-Egil var 21 år, studerte engelsk ved Universitetet i Bergen og hadde kontaktflate i det radikale miljøet i Oslo og Bergen. Da herredsagronom Mosli, med kontor på Hansnes, ville ha folk til den fraflytningstruede øya, slo de til. Den anarkistiske Gateavisa i Oslo oppfordret folk til å reise til Karlsøya. Mange søringer kom, men det var bare nordlendingene som ble værende. I dag står 40 voksne mennesker oppført i manntallet på Karlsøya.

Det var bønder Svein-Egil og Grete ville være, men de fikk ikke gård med en gang. Dermed flyttet de i kollektiv i Andersvika og var i en periode seks personer. Svein-Egil startet opp som lærer for sju elever. Mot slutten hadde han bare en elev. Det var stusselig. Utsagn om at de få som var igjen på øya da de kom var negative til ungdommen, avkrefter han på det sterkeste.

– Det hendte det var mye festing, og det reagerte de sjølsagt på. Men dette kom først i slutten av 70-årene da han Stein Olsen og de folkan der kom. De var mer rocka og utadventde. Vi hadde ikke råd til noe særlig festing. Husk at vi levde på under ei krone dagen per person. Det var ganske ekstremt også med den tidas pengeverdi, forteller han.

Kapitalisme og kollektivism. I 1970-årene så verden helt annerledes ut. Verdien til hippiebevegelsen med vern av naturen og en sterk oppatthet av klimændringer er igjen blitt aktuelt og politisk gangbart. Men de nye karlsøyværingene var den gangen også interesserte i å skape et alternativ til ml-bevegelsen, en sterk politisk konkurrent på den tida. Svein-Egil var i 60-årene leder av Harstad SUF, men ble ekskludert.

– Hva gikk galt?

– Kapitalismen hadde en sterkere overlevelsessevne enn forventet. Den er slitesterk. Velstandsspiralen har vist seg overraskende standhaftig. Folk er mette og fornøyde. Få klager. Vi klarte ikke å skape de kollektivene vi ønsket.

– Hvorfor ikke?

– Det var vanskelig å forene kollektivismen med tanken om at hver enkelt av oss skulle utvikle oss maksimalt. I ettertid har jeg skjont at det er en motsetning her.

I 70-årene uttalte Svein-Egil at han trodde den vestlige sivilisasjonen sang på siste verset.

I dag modererer han seg noe. Skjøner at visa har mange refreng og flere vers. Men den voldsomme liberalistiske økonomien må en gang ta en ende fordi den står i motsetning til de fattige landenes behov og miljøet på kloden, mener han. – Leonard Cohen tror jo at USA vil gå under, men at det som kommer etter vil bli mye verre.

Hytteøy. – Sånn jeg bor, må jeg bare engasjere meg politisk. Det handler om livsgrunnlaget mitt her på øya, sier Svein-Egil. Han ble valgt inn i kommunestyret for SV i 1984 og har vært der siden.

Hjertesaken er bedre kommunikasjon. Det er nesten umulig å bo på ei øy i kommunen og jobbe på en annen. Svein-Egil ønsker seg en tunnel under havet fra Ringvassøya til Reinøya og ei ferje fra Reinøya til Karlsøya. Da kan de reise fra Karlsøya til Tromsø på en time og femten minutter.

Kommunen planlegger nå å legge ut 56 hyttetomter på Karlsøya. Det hilser Svein-Egil velkommen fordi det skaper sårt tiltrengte arbeidsplasser om det skjer på en ordentlig måte.

– Vi vil ha en økologisk bærekraftig utbygging og ikke en stor entreprenør som håver inn en masse profitt, sier han.

Ka med framtida? Ariel Joshua Sivertsen (27) er Stein «Karlsøy Prestegård» Olsens eldste sønn. Han er rockemusiker som

faren, vært med og spilt på alle festivalene og er født og oppvokst på Karlsøya. Han forteller om en friere oppvekst enn gjennomsnittsbarnet. Om foreldre uten fordommer som aksepterte det meste. Om ei bilfri øy hvor de var ute og lekte hele dagen. Om et kull med unger på nesten samme alder som utviklet et sterkt samhold. Ariel har kontakt med nesten alle sammen i dag. Det var en del mobbing av karlsøyungene utafor øya, men det gikk aldri innpå Ariel. 15 år gammel flyttet han til Tromsø.

– Æ ville her i fra, det var ikkje nokka å gjøre her. No kommer æ hit i ferian, det e deilig å slippe unna byen.

– Hva med framtida for Karlsøya?

– Minstebroren min, han Sjur, og generasjonen hans aksepterer ikkje kapitalismen og de greian der. Så det e håp. Men ka folkan skal drive med her, det e vanskelig å sei.

Siste mohikaner. På hvilken annen norsk musikkfestival kan du en regnværskveld når nettene er lyse og kulda setter inn, søke deg helt gratis inn i en lavvo, med bål i midten, for å tine opp kropp og sjel?

Kanskje er det også dette spørsmålet Jan Bojer Vindeheim stiller seg der han vandrer rundt på Karlsøyfestivalen anno 2007, mye kortere i luggen enn han var i 70-årene, men kledd i olajakke og -bukse,

lærveska fra forrige århundre, tidsskriftet Vannbæren nr 11 som han sjøl er ansvarlig redaktør for under armen og en moderne variant av noen seilstøvler som han forteller at han kjøpte dagen før i Tromsø. Også en sjuende far i huset søker varmen fra lavvoen.

– Den er så kald den nord-norske sommeren, sier han.

Dagen før innrømmet han at han er beåret over at det ved Universitetet i Oslo er skrevet hovedfagsoppgave om blant annet det nå for lengst nedlagte Vindheimkollektivet som han forlot på Karlsøya for 30 år siden.

– Tenk at vi er blitt historie! Vi var så forferdelig engasjerte i det vi holdt på med. Neste generasjon gjør ikke det samme som vi gjorde. De skal gjøre sine egne feil. At de også vil leve annerledes enn den kompakte majoritet, skal vi være glade for, sier han.

Ei tid for alt. Det er tidlig, øya sover ut rusen da jeg forlater Karlsøya. Nattas nachspiel er ennå ikke helt avsluttet. Jeg møter en baktung søring med torskeøyne og vålerengaskjerfet tvinnet rundt halsen. Sola skinner fra en nesten skyfri himmel, og bare noen små tåkedotter smyger seg rundt toppene på de vakre Lyngsalpene. Større gjestmildhet enn i dette SV-samfunnet hvor godene forsøksvis deles broder- og søsterlig skal man nok lete lenger etter i kongeriket.

Karlsøyfestivalen er også stedet hvor det drikkes en mengde alkohol, også medbrakt som ifølge de interne reglene ikke er lovlig. Hvor alternativt er dette? Er anarkismen levende blant dagens ungdom og de etter hvert så desillusjonerte, voksne raddisene?

Den blå ferjeporten lukkes. Jeg står på dekket og ser den hvite Karlsøy kirke bli mindre og mindre. Hvor lenge det er fastboende på øya, vil bare tida vise.

jan.erik.ostlie@aktuell.no